

Nd.

562. Frumvarp til laga

[272. mál]

um íslenzka stafsetningu.

Flm.: Gylfi Þ. Gíslason.

1. gr.

Ein skal vera stafsetning íslenzkrar nútímatungu:

1. sem kennd er í öllum skólum, er styrks njóta af ríkisfé,
2. sem höfð er á öllum bókum, er prentaðar verða til þess að nota við kennslu í þeim skólum, enn fremur öllum ritum, sem gefin eru út af ríkinu, með styrk af ríkisfé eða af félögum og stofnunum, sem njóta ríkisstyrks. Þó má halda óbreyttri stafsetningu á þeim ritum, sem byrjuð eru að koma út í heftum eða bindum, unz þeim ritverkum er lokið.

Um eftirtalin atriði skulu gilda þær reglur, sem nú segir:

I. Rita skal yfirleitt **é**, þar sem svo er fram borið (þó aldrei á eftir **g** og **k**, hvort sem þar er um að ræða fornt **é** eða fornt **e**, sem lengzt hefur, t. d. **léð**, **vér**, **vél**, **fé**; — **hérað**, **hél**, **féll**.

Þó skal rita **je** í fleirtölu af lýsingarhætti nútíðar með nafnorðsbeygingu, þar sem nafnháttur endar á **ja**, enda skiptast þá atkvæði á milli **j** og **e**, t. d. **kveðjendur**, **seljendur**, **þiggjendur**, **sækjendur**.

Í upphafi nafna af erlendum uppruna skal og rita **je**, t. d. **Jens**, **Jerúsalem**, **Jesús**.

II. Rita skal **f**, en ekki **p**, á undan **t** í sama atkvæði, þar sem hvorki kemur fyrir **p** né **pp** í öðrum beygingarmyndum sama orðs né öðrum orðum af sama stofni, t. d. **aftur**, **eftir**, **loft**, **Skafti**, **lyfta**, **rifta**. En aftur á móti skal rita **gljúpt** (**gljúpur**), **hleypt** (**hleypa**), **dýpt** (**djúp**), **sleppti** (**sleppa**), **hneppt** (**hneppa**), **yppta** (**upp**, **yppa**).

III. Rita skal **z** fyrir upprunalegt **ds**, **ðs**, **ts**, bæði í stofni og endingum, þar sem tannstafurinn (**d**, **ð** eða **t**) er fallinn burt í skýrum framburði, t. d. **hanskí** (**handski**), **lenská** (**lendska**), **gæzka** (**gæðska**); — **þið** (**þér**), **kallizt** (**kallið-st**), **berjizt** (**berjið-st**), (**setjið-st**); — hefur (**hafði**) **kallazt** (**kallað-st**), **barizt** (**barið-st**), **snúizt** (**snúið-st**); **flutzt** (**flutt-st**), **breytzt** (**breytt-st**), **hitzt** (**hitt-st**), **stytztur** (**stytt-stur**) — **hann sezt** (**set-st**), **brýzt** (**brýt-st**), **flyzt** (**flyt-st**).

IV. Rita skal tvöfaldan samhljóða á undan samhljóða, þar sem stofn visar til, t. d. **dyggð** (**dygg-ur**), **stygðði** (**stygðja**), **felldi** (**fella**), **kenndi** (**kenna**), **grynnka** (**grunn-ur**), **böggjar** (**böggull**), **krypplingur** (**kryppa**), **allra**, **alls**, **allt** (**all-ur**), **manns**, **menntir** (**mann**), **nokkrir** (**nokk-ur**), **rökkri** (**rökk-ur**).

Aftur á móti skal rita einfaldan samhljóða, þar sem uppruni sýnir, t. d. **sagði** (**segja**, **saga**), **dugði** (**duga**), **heild** (**heil-ir**), **reynd** (**reyna**), **þöglir** (**þögull**), **stöplar** (**stöpull**), **depla** (**depill**), **opna** (**opinn**), **eins** (**einir**), **hans** (stofn: **han**, sbr. **honum**, **hana**), **hins** (**hin-ir**), **als** (**alur**), **heilt** (**heil-ir**), **seint** (**sein-ir**).

Þar eð í orðunum **hyggja**, **leggja** er að uppruna einfalt **g** (sbr. **hugur**, **lag**), skal rita **hugði**, **lagði**, **lagt**.

2. gr.

Þess skal ekki krafizt í barnaskólum, að kennt sé að nota **z**, heldur má í þess stað nota **s** í skólum þessum, og í stað **tzt** má nota **st**. Má t. d. rita **styst**, **stystur**, **flust**, **breyst** o. s. frv.

3. gr.

Úr gildi skulu falla auglýsing menntamálaráðuneytisins nr. 272 frá 4. septem-ber 1973 og auglýsing sama ráðuneytis nr. 132 frá 3. maí 1974.

4. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Engin lög eru nú í gildi um stafsetningu íslenzkrar tungu. Hefur Alþingi þó sett löggjöf um fjölmargt, sem minna máli skiptir en hver skuli vera stafsetning íslenzks máls. Fyrstu reglur, sem settar voru af opinberri hálfu um stafsetningu, voru settar í auglýsingu nr. 15 frá 27. mars 1919 af dóms- og kirkjumáladeild stjórnarráðsins, og fjallaði hún um eina og sömu stafsetningu í skólum og á skólabókum. Tók hún til stafsetningar í þeim skólum, sem kostaðir eða styrktir eru að einhverju leyti af landssjóðsfé, þeirra bóka, sem notaðir eru við kennslu í þessum skólum, og þeirra bóka, sem gefnar væru út á kostnað landssjóðs eða með styrk af landssjóðsfé. Ekki verður séð, að útgáfa þessarar auglýsingar hafi stuðzt við heimild í neinum lögum.

Þessi auglýsing var í gildi í ellefu ár. Hinn 25. febrúar 1929 gaf dóms- og kirkjumálaráðuneytið út auglýsingu um íslenzka stafsetningu. Tekur hún, eins og hin fyrri, til skóla, er styrks njóta af ríkisfé, bóka, sem notaðar eru í slíkum skólum, og rita, sem gefin eru út af ríkinu eða með styrk af ríkisfé, en jafnframt til rita, sem gefin eru út af félögum og stofnunum, sem njóta ríkisstyrks. Var hér um verulega breytingu að ræða á þeirri stafsetningu, sem mælt var fyrir um í auglýsingu frá 1918. Hinn 17. ágúst 1934 er síðan birt í Lögbirtingablaði tilkynning frá fræðsluskrifstofunni um, að dóms- og kirkjumálaráðuneytið hafi fallizt á þá breytingu á auglýsingu frá 1928, að þess skuli ekki krafizt í barnaskólum, að tiltekin atriði stafsetningarinnar skuli ekki kennd í barnaskólum.

Stafsetningin, sem gefin var út auglýsing um 1928, var í gildi í nær hálfa öld og hafði náð traustri fótfestu. Svo að segja allt prentað mál, sem út hefur verið gefið á Íslandi, hefur undanfarna áratugi fylgt þessari stafsetningu. En hinn 4. september 1973 gaf menntamálaráðuneytið út auglýsingu nr. 272/1973 um afnám z úr íslenzku ritmáli og síðan auglýsingu um íslenzka stafsetningu hinn 3. maí 1974, nr. 132/1974.

Síðan þessar auglýsingar voru gefnar út, hefur ríkt alger ringulreið varðandi stafsetningu íslenzks ritmáls. Miklar deilur hafa verið háðar um það, hvor stafsetningin sé hentugri eða réttari, hin fyrri, sem notuð var í nær hálfa öld, eða sú, sem mælt var fyrir um fyrir tæpum tveim árum. Hér skal enginn dómur lagður á það mál. Hitt er mergur málsins, að fátt er varhugaverðara fyrir samhengi í málhefð og virðingu fyrir gildi tungunnar en hringl með reglur um stafsetningu, enda forðast menningarþjóðir slíkt í lengstu lög. Hvað sem um stafsetninguna frá 1928 kann að mega segja, er það staðreynd, að hún hafði náð fótfestu og viðurkenningu. Breytingar á henni hlutu því að valda skaða og ringulreið, enda hefur rúmlega hálfis annars árs reynsla sýnt, að svo hefur farið. Því fer fjarri, að eftir henni sé farið í reynd. Haldið er áfram að gefa út bækur og blöð samkvæmt hinni fyrri stafsetningu. Þess eru jafnvel dæmi, að opinberir aðilar neiti að nota hana. Alþingi hefur fjallað um málið á grundvelli þingsályktunartillögu, þar sem skorað var á menntamálaráðherra að falla frá ákvörðun sinni um afnám z úr ritmáli. Meiri hluti alþingismanna reyndist styðja þá áskorun. En samkvæmt þeim reglum, sem taldar hafa verið gilda, hefur ráðherra vald til þess að ráða stafsetningunni, og tók hann því ekki tillit til þessarar áskorunar. Ýmsir, sem greiddu atkvæði gegn þessari tillögu, gerðu það vegna þess, að þeir töldu afskipti Alþingis af máli sem þessu ættu ekki að vera í formi áskorunar á ráðherra, sem vitað væri, að hann teldi sér ekki skylt að hlíta, en ekki vegna hins, að þeir væru fylgjandi hinum nýju stafsetningarreglum, og átti það t. d. við um flutningsmann þessa frumvarps.

Þess var getið að framan, að vafasamt er, hvort ráðherra hafi nokkurn tíma haft heimild til þess fyrirskipa opinbera stafsetningu með auglýsingum. Segja má hins vegar, að hefð hafi komizt á þennan rétt. En óeðlilegur er hann engu að síður. Það er í raun og veru fráleitt, að það skuli vera á valdi ráðherra að taka ákvörðun um jafnflókið og vandasamt viðfangsefni og reglur um stafsetningu eru. Lög eru almennt talin nauðsynleg um ótal atriði, sem eru í eðli sínu einfaldari

og minna deiluefni en stafsetningarmál eru. Þess vegna er þetta frumvarp flutt. Það er Alþingi og Alþingi eitt, sem taka á ákvörðun um stafsetningu íslenskrar tungu.

Efni þessa frumvarps er, að horfið skuli aftur til þeirrar stafsetningar, sem gildi á árunum 1928 til 1973. Efni frumvarpsins er auglýsingin frá 1928, ásamt þeirri breytingu, sem gerð var 1934. Ástæða þess, að frumvarpið er flutt, er sú, að það er rangt að gera breytingar á stafsetningu, sem náð hefur fótfestu og notuð hefur verið í næstum hálfa öld. Breytingin hefur ekki hlotið stuðning né viðurkenningu. Í áskorun til núverandi menntamálaráðherra hafa á annað hundrað af helztu menntamönnum þjóðarinnar skorað á hann að breyta stafsetningarreglunum og kveða aftur á um, að horfið verði að hinni fyrri stafsetningu. Færa þeir gagnmerk rök fyrir máli sínu, sem birt hafa verið opinberlega. Það er hins vegar ekki eðlilegt, að ráðherra gefi út nýja auglýsingu um þetta mál. Það, sem gerast á, er, að Alþingi setji lög um stafsetninguna og að þetta mikilvæga menningarmál verði héðan af löggjafaratriði.